Jezus, Israël en de kerk
Over de messiaanse oorsprong van de kerk uit de volkeren.
Gijs van den Brink,
Veenendaal: Centrum voor Bijbelonderzoek, 2010.

Wie Emerging Churches zegt, denkt aan recent opgekomen vormen van kerk zijn, waarbij kleinschaligheid, gedeeld leiderschap en nieuwere vormen van gemeenschap sleutelbegrippen zijn. Het lijkt hét antwoord van de kerk op de postmoderne cultuur; daardoor heeft de beweging ook af en toe trekken van een hype. Dat laatste kan niet gezegd worden van het pleidooi van Van den Brink voor kleinschalige vormen van kerk zijn. Hij is stichter en lid van de Elimgemeente in Doorn die al ver voor de opkomst van de Emerging Churches beweging in 1984 ontstaan is uit de Evangelisch leef en woongemeenschap Elim (ontstaan in 1981).
Het gaat Van den Brink om veel meer dan een vorm van kerk zijn die past bij de cultuur. In zijn boek *Jezus, Israël en de kerk* zoekt hij naar bijbels model om te komen tot een Evangelische ecclesiologie. Hij vraagt zich af of er overeenkomst is tussen de moderne Emerging Churches en de Emerging Church uit de eerste eeuw van het christendom. Die vraag kan echter alleen beantwoord worden als we bij Israël beginnen. Van de Brink kiest bewust voor een heilshistorisch uitgangspunt. De messiaanse gemeenschap van Jezus Christus is in en uit Israel ontstaan.
In het eerste deel van zijn boek kijkt Van den Brink vooral naar hoe Jezus, de evangelisten, Paulus en Openbaringen spreken over de komst van het Messiaanse rijk. Daarmee probeert hij grip te krijgen op de verhouding van Oude en Nieuw Testament en op de verhouding tussen de nieuw-testamentische gemeente en het volk Israel. Zijn conclusie is dat er volgens het Nieuwe Testament een blijvend onderscheid is tussen Israel en de volkeren, ook na de komst van Jezus Christus. Van den Brink benadrukt dan ook dat Jezus zich vooral tot Israel heeft gericht en zich aansloot bij de oud-testamentische verwachting dat de volken zouden toestromen tot het heil, na het herstel van Israel. Daarom hebben de apostelen het zendingsbevel (Matt. 28) in eerste instantie niet opgevolgd. Pas na een vervolging gaan de gelovigen de wereld in.
Van den Brink concludeert dat ook de structuur van de eerste messiaanse gemeenschap geheel aansluit bij het joodse model en dan met name bij de Farizese gemeenschapshuizen. ‘Ekklesia’ heeft in het NT drie betekenissen: ‘huisgemeente’, ‘de gehele christelijke gemeente in één plaats’ en ‘de universele kerk’. Aan de oudsten was niet zozeer de dagelijkse leiding toevertrouwd van de huisgemeenten; zij hielden naar joods model vooral toezicht over de gemeente. In de Elimgemeenschap krijgt de hier besproken ecclesiologie handen en voeten.

Deze korte studie is zeer knap geschreven. Het thema raakt namelijk alle vragen van de hermeneutiek, maar is helder en goed leesbaar. Van den Brink weet met weinig woorden ingewikkelde wetenschappelijke discussies weer te geven en kiest daarin zorgvuldig zijn positie. De kracht is ook het zoeken naar een *Bijbels* model van kerk zijn. Dat overstijgt de culturele ontwikkelingen. Als de Bijbel een ander model zou aanreiken, is Van den Brink direct bereid de Emerging Church beweging achter zich te laten.

Omdat het boek geschreven is voor een breed publiek, blijven er echter ook veel vragen onbesproken. Dat kan ook niet anders, maar het is wel jammer, vooral omdat het soms juist die punten betreft waar cruciale beslissingen vallen. Daarom hou ik na het lezen toch veel vragen over.
Mijn grootste punt van kritiek is, dat Van den Brink uiteindelijk toch geen echte evangelische ecclesiologie ontwikkelt. Zijn conclusie dat het NT model dat van de huisgemeente is, komt voornamelijk uit de praktische situatie dat de Farizeeërs zich zo georganiseerd hadden. De eerste gemeente heeft dat model overgenomen. Dat lijkt een meer pragmatische dan principieel theologische conclusie. Een diepere Bijbelse fundering blijft uit. Het wordt dan ook niet zo duidelijk wat het verband is tussen het eerste deel van het boek – dat er een blijvend onderscheid is in het NT tussen Israel en de volkeren – en de structuur van de gemeente.
Daarbij is het ook nog de vraag wat nu precies de betekenis is van het onderscheid tussen jood en heiden in het NT. Enerzijds is het onderscheid tussen gelovigen en ongelovigen in het Nieuwe Testament veel belangrijker dan het onderscheid tussen Israel en de volkeren of tussen jood en heiden binnen de gemeente (zie de 'oordelen' in het boek Openbaringen). Het verschil tussen jood en heiden wordt gerelativeerd (niet opgeheven!) door de eenheid in Christus. Anderzijds is het blijvende onderscheid tussen jood en heiden binnen de gemeente ook nog iets anders dan een blijvende rol van betekenis voor het volk (laat staan de staat) Israël dat de Messias afwijst. Dat weet Van den Brink onvoldoende duidelijk te maken.
Naast dit punt blijven er wezenlijke vragen liggen bij de exegese van bepaalde passages, die te beknopt zijn voor de vergaande conclusies die Van den Brink trekt.
Het boek – dat soms wat slordigheidjes kent, zoals een niet kloppende nummering van de voetnoten – biedt voldoende stof tot nadenken en nodigt uit tot verdere studie. Het zou de moeite waard zijn daar een symposium of conferentie aan te wijden. Een kernvraag blijft daarbij: 'Wat is de verhouding tussen de unieke beweging van Jezus en de kerk vandaag?' Daarover zou ik evangelischen graag met elkaar in gesprek zien gaan.

Bernhard Reitsma
Bijzonder hoogleraar kerk in de context van de islam, Vrije Universiteit Amsterdam
Docent en project leider kerk en islam, CHE